

Актуальні проблеми правового регулювання здійснення розрахунків в іноземній валюті

І. О. Терещенко

магістрант II курсу юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано основні проблеми та пропозиції у сфері правового регулювання здійснення розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності. Викладено позиції контролюючих органів та судів під час розгляду спорів у цій сфері. З метою подальшого розвитку зовнішньоекономічної діяльності та економіки держави зацентовано увагу на основних питаннях, які потребують обговорення.

Ключові слова: розрахунки в іноземній валюті, строки розрахунків, фактичне надходження товару, митне оформлення, зовнішньоекономічні операції, судова практика.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності неможливий без її ефективного нормативно-правового регулювання, у т. ч. розрахунків при здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Безперечно, надходження валютної виручки в Україну, зокрема, у зв'язку зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності, сприяє підтриманню її платіжного балансу. На сьогодні валютний ринок України перебуває в стресовому стані. Тому актуальним

є здійснення аналізу та виявлення сучасних тенденцій змін законодавства у сфері регулювання порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті (у зв'язку з основними викликами сьогодення) та проблем, які виникають у правозастосовчій практиці, з метою визначення оптимальних умов для стабілізації стану валютного ринку України.

Значну увагу окремим проблемам здійснення розрахунків в іноземній валюті та валютного регулю-

вання приділено такими науковцями, як В. П. Богун, Л. Ф. Винокурова, А. Й. Іванський, В. В. Поєдинок, С. М. Половко, О. Є. Северин, проте комплексного дослідження у цій сфері наразі не здійснено.

Одним із найважливіших нормативно-правових актів, які регулюють здійснення розрахунків за експортно-імпортними операціями, є Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» (далі – Закон). Цей Закон відіграє важливу роль, оскільки поширюється на всі види зовнішньоекономічних операцій, крім товарообмінних. Актуальність обраної теми пов'язана із появою суперечливої судової практики при застосуванні норм цього Закону. Спори, пов'язані з оспорюванням рішень податкових органів про нарахування пені за порушення строків здійснення розрахунків в іноземній валюті, певний час розглядалися господарськими судами. Однак зазначену категорію справ було передано до відання адміністративних судів.

Слід зауважити, що господарські суди встигли сформувати сталу практику застосування норм Закону. З метою однакового і правильного застосування його норм були надані рекомендації Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 17.12.2004 р. № 04-5/3360 [1].

Проте, слід зазначити, що і сьогодні вже можна говорити про формування адміністративними судами України справедливої практики розгляду спорів, пов'язаних з оспорюванням рішень податкових органів про нарахування пені за порушення строків здійснення розрахунків в іноземній валюті.

Актуальність теми підтверджується також і наявністю декількох проектів законів, якими пропонується удосконалити діючі норми Закону. Зокрема, проектами пропонується зміни в частині визначення умов, при яких Національний банк України може встановлювати інші строки розрахунків, пропонується розширити коло суб'єктів, які можуть розглядати спори між резидентами та нерезидентами за експортно-імпортними контрактами, поширення дії Закону і на відносини із зарахування зустрічних однорідних вимог, встановлення у Законі для окремих галузей господарства збільшених строків розрахунків тощо.

Нині заслуговує на окрему увагу один з останніх законопроектів, 1.03.2015 р. [2] № 2265, який від 4.03.2015 р. був прийнятий у першому читанні. Зазначеним законопроектом пропонується внести зміни до Закону в частині скорочення граничних строків зарахування виручки резидентів у іноземній валюті на їх валютні рахунки в уповноважених банках та відстрочення поставки при здійсненні імпортних операцій з 180 до 90 днів, передачі функції щодо надання дозволу на перевищення строку зарахування виручки у іноземній валюті від Міністерства економічного розвитку і торгівлі України до Національного банку України, а також вилучення норми щодо зупинення нарахування пені у разі прийняття до розгляду судом, міжнародним комерційним арбітражним судом чи Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України позовної заяви резидента про стягнення з нерезидента заборгованості.

Зокрема, пропозицію щодо зменшення терміну зарахування виручки резидентів у іноземній валюті вважаємо

виправданою, але саме у зв'язку з тим, що чинне положення Закону щодо надання Національному банку України права запроваджувати на строк до шести місяців інші строки розрахунків, ніж ті, що визначені Законом, є дискусійним, та викликає ряд проблем при практичному застосуванні. Зокрема, у зв'язку із проблемністю віднайдення правильного та діючого рішення у визначений період. Тому, враховуючи наведене, вважаємо, що ця пропозиція потребує додаткового обґрунтування в контексті залишення чинної норми Закону, за якою за Національним банком України залишається таке право.

Щодо решти пропозицій, вважаємо, що вони особливо потребують додаткового дослідження та обговорення. Зокрема, не вбачаємо необхідності у передачі функції щодо надання дозволу на перевищення строку зарахування виручки у іноземній валюті від Міністерства економічного розвитку і торгівлі України до Національного банку України, оскільки центральним органом виконавчої влади вже сформована стабільна практика надання відповідних дозволів.

Що стосується пропозиції про вилучення норми щодо зупинення нарахування пені у разі прийняття до розгляду судом, Міжнародним комерційним арбітражним судом чи Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України позовної заяви резидента про стягнення з нерезидента заборгованості, вважаємо, що саме ця пропозиція є найбільш дискусійною. Адже фактично законопроектом не передбачено жодного механізму для захисту суб'єктами господарювання (резидентами) своїх інтересів. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне проведення додаткового

дослідження та окремого обговорення цього питання і, у разі його підтримки, формування додаткових механізмів, якими могли б користуватись резиденти України для захисту своїх інтересів. Адже відповідальність настає незалежно від наявності їх вини.

Серед останніх змін нормативно-правових актів у сфері здійснення розрахунків в іноземній валюті слід звернути увагу також на постанову Правління Національного банку України «Про особливості здійснення деяких валютних операцій» від 23.02.2015 р. № 124, якою встановлені більш жорсткі вимоги до здійснення розрахунків при імпорتنих операціях. Зокрема, уповноваженим банкам заборонено здійснювати авансові платежі (попередню оплату) в іноземній валюті за імпортом товару за зовнішньоекономічним договором (контрактом), загальна вартість якого перевищує 50000 доларів США (еквівалент цієї суми в іншій іноземній валюті за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком України на день укладення договору), якщо Національним банком України повідомлено уповноважений банк про непідтвердження можливості здійснення цих платежів [3].

Крім зазначеного, хочемо звернути увагу і на інші питання, які на сьогодні залишаються актуальними в контексті застосування норм Закону.

З цієї метою нами було проаналізовано останню судову практику.

Зокрема, судова практика щодо визначення моменту надходження виручки в іноземній валюті за експортними операціями є суперечливою. Наводяться аргументи щодо визначення дати надходження виручки в іноземній валюті як дати надходження коштів на поточний рахунок

резидента, так і дати надходження коштів на розподільчий рахунок.

Точка зору щодо визначення датою надходження виручки в іноземній валюті дату надходження коштів на поточний рахунок ґрунтується на тому, що відповідно до п. 2.3 Інструкції про порядок здійснення контролю за експортними, імпорфтними операціями, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 24.03.1999 р. № 136 (далі – Інструкція № 136), банк знімає експортну операцію резидента з контролю після зарахування виручки за цією операцією на поточний рахунок останнього [4].

Правовідносини, що виникають під час відкриття поточних і вкладних (деPOSITИТНИХ) рахунків у національній та іноземних валютах суб'єктам господарювання, регулюються Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, яка затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 (далі – Інструкція № 492).

Відповідно до пункту 5.2 Інструкції № 492 поточний рахунок в іноземній валюті відкривається суб'єкту господарювання для зберігання грошей і проведення розрахунків у межах законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті.

При цьому пунктом 5.3 Інструкції № 492 визначено, що кошти в іноземній валюті, перераховані з-за кордону нерезидентами за зовнішньоекономічними контрактами (договорами, угодами), зараховуються на поточні рахунки резидентів – юридичних осіб через розподільчі рахунки [5].

Тому датою надходження виручки в іноземній валюті є дата надходження коштів саме на поточний рахунок

резидента, який здійснив експортну операцію (постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 21.01.2015 р. у справі № 826/18743/14) [6].

Контролюючі органи, також посилаючись на Інструкцію № 492 та на Інструкцію № 136, дотримуються точки зору, що розподільчі рахунки не відносяться до поточних рахунків клієнтів, через розподільчі рахунки зараховуються кошти на поточні рахунки юридичних осіб – резидентів в іноземній валюті. Розподільчі рахунки є технічними і не мають статусу поточного рахунка клієнта, клієнт не має права розпоряджатися коштами на цьому рахунку, і тому немає достатніх підстав для його ідентифікації як «банківського рахунка платника податків» (постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 19.01.2015 р. № 826/18305/14) [7].

Проте суд в цьому випадку не погоджується із такими доводами контролюючого органу та зазначає, що важливим є момент повернення коштів на територію України, оцінка виду рахунка, на який були повернуті кошти, не має юридичного значення, і тому приймає доводи про зарахування коштів на рахунок позивача саме в день їх зарахування на розподільчий рахунок.

Отже, враховуючи наведені аргументи, а також спрямованість Закону на повернення валютної виручки в Україну, слід підтримати точки зору, згідно з якою датою надходження виручки в іноземній валюті є дата надходження коштів на розподільчий рахунок резидента.

При здійсненні розрахунків за імпорфтними операціями важливим є визначення моменту здійснення поставки за імпорфтними операціями у розумінні Закону України «Про

порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті».

Відповідно до Закону імпорتنі операції резидентів, які здійснюються на умовах відстрочення поставки, в разі, коли таке відстрочення перевищує 180 календарних днів з моменту здійснення авансового платежу або виставлення векселя на користь постачальника продукції (робіт, послуг), що імпортується, потребують висновку центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері економічного розвитку [8].

Згідно з пунктом 3.3 Інструкції № 136 банк знімає з контролю операцію резидента в разі імпорту продукції з ввезенням її на територію України, якщо така продукція згідно із законодавством України підлягає митному оформленню, на підставі відповідних типів вантажних митних декларацій та за наявності інформації про цю операцію в реєстрі відповідних декларацій, а в інших випадках – після пред'явлення резидентом документа, який згідно з умовами договору засвідчує здійснення нерезидентом поставки продукції, виконання робіт, надання послуг [4].

Практична проблема полягає у незбігу дати фактичного перетину імпортованою продукцією митного кордону України, дати оформлення вантажної митної декларації і дати надходження реєстру вантажної митної декларації до уповноваженого банку [9, с. 51].

Аналіз судової практики підтверджує наявність різних підходів контролюючих та судових органів при застосуванні зазначених норм.

Податкові органи дотримуються точки зору, що останнім днем закінчення визначеного Законом строку при імпорتنих операціях є не момент

фактичного надходження товару на митну територію України, а момент завершення митного оформлення чи подання митної декларації.

Контролюючі органи стверджують, що документом, який засвідчує юридичний факт поставки товару за імпортною операцією, є належним чином оформлена вантажна митна декларація, адже сам факт перетину товаром митного кордону України не може свідчити про здійснення поставки товару в розумінні ст. 2 Закону [10].

Але суди зауважують, що і вантажна митна декларація не є єдиним документом, виключно яким засвідчується факт та дата переміщення товарів через митний кордон України (постанова Київського окружного адміністративного суду України від 12.01.2015 р. у справі № 810/6944/14[11] та постанова Житомирського окружного адміністративного суду України від 19.01.2015 р. у справі № 806/5369/14 [12]).

Нерідко податковими органами помилково ототожнюються поняття «перетин товаром митного кордону України», який засвідчується відбитком штампа «під митним контролем», з «пропуском товарів через митний кордон України», який здійснюється виключно після завершення митного оформлення і підтверджується оформленою вантажною митною декларацією [13].

Тому слід враховувати, що Законом встановлена відповідальність саме за порушення строків поставки продукції, робіт, послуг (товарів) на територію України, а не за неввезення товару в режимі імпорту в строк, передбачений Законом [14].

Крім того, при митному оформленні поставленого товару можуть

виявитися обставини, за яких митне оформлення не може бути завершеним вчасно, наприклад, призупинено дію реєстраційного свідоцтва на товар, внаслідок чого не може бути здійснено митне оформлення товару або товар внаслідок різних обставин має бути поміщений на склад, що відтерміновує закінчення митного оформлення.

Відповідно до статті 263 Митного кодексу України митна декларація може подаватися органу доходів і зборів, який здійснює митне оформлення товарів, протягом 10 робочих днів з дати доставлення цих товарів до зазначеного органу [15].

Отже, товар надходить на митну територію України вчасно, але його митне оформлення завершується набагато пізніше.

Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» не вказує на те, з якого моменту вважається здійсненою поставка імпортного товару, а тому визначення цього моменту слід здійснювати із застосуванням норм інших нормативно-правових актів, що регулюють операції з поставки товарів, зокрема, у зовнішньоекономічній діяльності [14].

У зв'язку з цим, слід погодитись з аргументами, що моментом здійснення імпорту відповідно до ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» є момент перетину товаром митного кордону України або переходу права власності на зазначений товар, що імпортується, від продавця до покупця [16]. Виходячи з пріоритетності норм закону над нормами підзаконних нормативно-правових актів, моментом поставки товару за імпортною операцією є момент фактичного перетину імпортованим товаром митного кордону України.

Отже, враховуючи можливість відмежування в часі факту поставки товару на митну територію України та подання митної декларації або ж завершення митного оформлення, слід погодитись саме з висновками суду щодо того, що останнім днем закінчення визначеного Законом строку при імпортних операціях є день фактичного надходження товару на митну територію України.

У зв'язку з цим актуальним є зауваження В. В. Поєдинок стосовно того, що об'єктом як регулювання Законом, так і валютного контролю загалом з боку податкових органів, є саме фактичне надходження товару в Україну протягом певного строку. Юридичний перехід права власності, як і деякі інші нюанси договірних відносин між сторонами контракту на поставку, також перебувають поза межами цього контролю [17, с.188-189].

Тому погоджуємось, що Національний банк України змішав докупи цивільно-правові та адміністративно-правові аспекти імпортних операцій. Воля законодавця була спрямована саме на забезпечення адекватного товарно-грошового балансу, а ніяк не контролю за виконанням взаємних цивільно-правових зобов'язань учасників зовнішньоекономічної діяльності як таких, заради самого контролю [9, с. 52].

Отже, наведений аналіз сучасної судової практики і позицій науковців та експертів підтверджує наявність проблем в частині встановлення ефективного валютного регулювання при здійсненні розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності і під час правозастосовної діяльності у цій сфері, а тому потребує додаткової уваги, обговорення та пошуку оптимального рішення.

Список використаної літератури

1. Рекомендації Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 17.12.2004 р. № 04-5/3360 // Бухгалтеру. – 2005. – № 42.
2. Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» щодо валютного регулювання та валютного контролю» (реєстр. № 2265 від 01.03.2015 р.) // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54225
3. Постанова Правління Національного банку України «Про особливості здійснення деяких валютних операцій» від 23.02.2015 р. № 124 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 19. – Ст. 522.
4. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення контролю за експортними, імпортними операціями» від 24.03.1999 р. № 136 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 22. – Ст. 1020.
5. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» від 12.11.2003 р. № 492 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 51. – Т.1. – Ст. 2707.
6. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 21.01.2015 р. у справі № 826/18743 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42383330>
7. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 19.01.2015 р. № 826/18305/14 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42444795>
8. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 40. – Ст. 364.
9. *Северин О. Є.* Реорганізувати контроль за імпортними операціями // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 10. – С. 51-53.
10. Постанова Сумського окружного адміністративного суду України від 20.01.2015 р. у справі № 818/3661/14 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42444282>
11. Постанова Київського окружного адміністративного суду України від 12.01.2015 р. у справі № 810/6944/14 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42387732>
12. Постанова Житомирського окружного адміністративного суду України від 19.01.2015 р. у справі № 806/5369/14 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42404438>
13. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 03.02.2015 р. у справі № 826/51/15 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42579279>
14. Постанова Полтавського окружного адміністративного суду України від 27.01.2015 у справі № 816/5055/14 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42560771>
15. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – №№ 44-48. – Ст. 552.

16. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
17. *Поєдинок В. В.* Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / В. В. Поєдинок. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 288 с.

Стаття надійшла до редакції: 26.03.2015.

Actual problems of legal regulation of payment in foreign currency

Tereshchenko I. A.

The basic problems and suggestions in the field of legal regulation of the settlements in foreign economic activity are analyzed in this article. The article highlights the position of supervisory authorities and courts in disputes in this area. For the further development of foreign economic activity and economy of the state as a whole, the article emphasizes the main issues that need to be discussed.

Keywords: *payments in foreign currency, terms of settlement, actual product, customs clearance, external economic operations, jurisprudence.*

Received: 26.03.2015.

Актуальные проблемы правового регулирования осуществления расчетов в иностранной валюте

Терещенко И. А.

В статье проанализированы основные проблемы и предложения в сфере правового регулирования осуществления расчетов во внешнеэкономической деятельности. Изложены позиции контролирующих органов и судов при рассмотрении споров в этой сфере. С целью дальнейшего развития внешнеэкономической деятельности и экономики государства акцентировано внимание на основных вопросах, требующих обсуждения.

Ключевые слова: *расчеты в иностранной валюте, сроки расчетов, фактическое поступление товара, таможенное оформление, внешнеэкономические операции, судебная практика.*

Получено: 26.03.2015.